

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในอดีตการจัดการศึกษาเกิดจากพื้นฐานของสภาพชุมชน เกิดจากความร่วมมือของ 3 สถาบัน ในสังคม คือ บ้าน วัด โรงเรียน (บวร) จนหลายคนคุ้นเคย เมื่อกระแสโลกาภิวัตน์ไหลเข้าสู่ประเทศไทย ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทุกด้าน ความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศที่เชื่อมต่อกันแก่กระดิกนิ้วมือ สามารถปฏิวัติโลกให้หมุนไปอย่างรวดเร็ว คนรุ่นใหม่หลงไหลในวัฒนธรรมของต่างชาติจนมองความดีงามของไทยว่าล้าหลัง ฉายา “สยามเมืองยิ้ม” (Land of Smile) นับวันจะเลือนหายไปจากสังคมแบ่งปัน ไปสู่สังคมแห่งการแข่งขัน ในสภาพปัจจุบันเราพบว่าการศึกษาริเริ่มรู้จากแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น โดยภูมิปัญญาท้องถิ่นที่อยู่ใกล้ตัวนั้น ถูกละเลยให้ความสำคัญในอันดับท้ายๆ ของการเรียนรู้ และเรียนรู้เพียงผิวเผิน เปลือกนอก ทำให้คุณค่าและความสำคัญขององค์ความรู้และภูมิปัญญา ลดน้อยลง ส่งผลกระทบต่อเด็กและเยาวชนไทยที่มีความรักความผูกพันกับครอบครัว กับชุมชน และท้องถิ่นน้อยลง ความภาคภูมิใจในคุณค่าและเกียรติภูมิของภูมิปัญญาไทยที่เป็นวิถีชีวิตถูกลบเลือน จนบางครั้งไปชื่นชมความรู้และภูมิปัญญาอื่น และเหยียดหยามภูมิปัญญาไทย ชุมชนไม่มีส่วนร่วมในการกำหนดแผนการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โรงเรียนยังขาดแหล่งวิทยากรและวิทยากรที่เลือกสรรมาจากบุคคลในท้องถิ่นจึงไม่สามารถถ่ายทอดความรู้ให้นักเรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ในขณะที่ปัจจัยทางด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เอื้อต่อการจัดการเรียนการสอนตลอดจนการดำเนินชีวิตของนักเรียนและชุมชนที่เข้ามาแทนที่จิตสำนึกของนักเรียนที่ถูกปลูกฝังมาตั้งแต่เยาว์วัยทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ถูกละเลย และจางหายไปอย่างสิ้นเชิง

กระทรวงศึกษาธิการ ได้กำหนดให้สถานศึกษามีหน้าที่พัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดีคนเก่งของสังคมและสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 แก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 หมวด 4 ซึ่งกำหนดแนวการจัดการศึกษาไว้ใน มาตรา 23 ว่าการจัดการศึกษาต้องเน้นความรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเอง และความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน ชาติ และสังคมโลก ความรู้ทักษะด้านวิทยาศาสตร์ ธรรมชาติและ

ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย และการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา ในมาตรา 24 ได้กำหนดให้สถานศึกษาจัดกิจกรรมให้ผู้เรียน ได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติ ให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่าน ใฝ่รู้ใฝ่เรียนอย่างต่อเนื่อง จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลา ทุกสถานที่ที่มีการประสานความร่วมมือกับบิดา มารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ และกำหนดบทบาทหน้าที่ของรัฐไว้ในมาตรา 25 ว่า รัฐต้อง ส่งเสริมการดำเนินงาน และจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์กีฬาและนันทนาการ แหล่งเรียนรู้อื่นอย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพ และให้ผู้เรียนเป็น บุคคลแห่งการเรียนรู้ และสามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต แสดงว่า นักเรียนสามารถเรียนรู้ได้หลายทาง ทั้งการเรียนรู้ ที่ต้องใช้คนเป็นผู้สอน และเรียนรู้จากสิ่งแวดล้อมที่อยู่ใกล้ตัวของนักเรียน นั่นก็คือ แหล่งเรียนรู้ และภูมิปัญญาที่อยู่ในท้องถิ่นนั่นเอง นอกจากนั้นกระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดไว้ในหลักการของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานข้อ 1. ว่าเป็นหลักสูตรการศึกษาเพื่อความ เป็นเอกภาพของชาติ มีจุดหมายและมาตรฐานการเรียนรู้ เป็นเป้าหมายสำหรับพัฒนาเด็กและ เยาวชนให้มีความรู้ ทักษะ เจตคติ และคุณธรรมบนพื้นฐานของความเป็นไทย ควบคู่กับความ เป็นสากล และข้อ 6. ว่าเป็นหลักสูตรการศึกษาสำหรับการศึกษาในระบบ นอกโรงเรียน และตามอัธยาศัย ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย สามารถเทียบโอนผลการเรียนรู้ และประสบการณ์ และยังได้กำหนด เป็นเป้าหมายของหลักสูตรในข้อ 4 ว่านักเรียนต้องมีความรักชาติ มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทย และพลโลก ยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรง เป็นประมุข ส่วนในข้อ 5. มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย การอนุรักษ์และ พัฒนาสิ่งแวดล้อม มีจิตสาธารณะที่มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามในสังคม และอยู่ร่วมกัน ในสังคมอย่างมีความสุข แต่ในทางปฏิบัติจริงนั้น บุญเลี้ยง กุมทอง (2547) ได้กล่าวไว้ในวารสาร วิชาการว่า “การจัดการเรียนรู้ทุกระดับยังคงเน้นความสำคัญเฉพาะด้านความรู้ที่ถูกตีความให้แคบ ลงเหลือเพียงความรู้จากตำราเท่านั้น” ส่วนคณะกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้ (2544 หน้า 21-23) กล่าวว่า “ปัญหาวิกฤติเกี่ยวกับครูเดินคู่ไปกับปัญหาที่เกิดขึ้นในห้องเรียนและโรงเรียนทั่วแผ่นดิน ที่ไม่ว่าจะสั่งสอนเด็กของเราอย่างหนักแน่นแค่ไหนก็ดูจะไม่ทำให้เด็กของเราดีขึ้น ฉลาดขึ้น อย่างที่น่าจะเป็น การที่ครูส่วนหนึ่งสอนไม่ได้ หรือสอนไม่ดี เพราะความอ่อนแอของหลักสูตร และบรรยากาศที่ “อับปัญญา” ในโรงเรียน ทำให้เด็กหันหลังให้รักเหง้าของตนเอง ลืมท้องถิ่น ลืมความภูมิใจในบ้านเกิดเมืองนอน และไม่อาจจะเติบโตขึ้นเป็นกำลังของท้องถิ่นตนได้โรงเรียน สอนแต่ความรู้ไกลตัวมากกว่าความรู้ใกล้ตัว ทำให้ลูกชานาที่งนา ลูกชาวสวนที่สวน เพราะ ความสนใจในการเรียนรู้ของเด็กหันหลังให้ กับความต้องการของท้องถิ่น มุ่งท่องจำความรู้ในยุค

โลกาภิวัตน์ที่เกิดขึ้นใหม่แทบทุกมิติ แต่สิ่งที่เด็กจำเป็นต้องใช้ไม่ใช่เนื้อหาความรู้ แต่เป็นความสามารถในการเรียนรู้และค้นพบความรู้ด้วยตนเอง” ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจความจริงของชีวิตมนุษย์ การเรียนรู้การอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติการอนุรักษ์และยอมรับคุณค่าของธรรมชาติจากความคิดเห็นของนักการศึกษาที่กล่าวทำให้เห็นว่าการจัดการเรียนการสอนในปัจจุบันนั้น การเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ตามธรรมชาติมีความจำเป็นที่สำคัญที่ต้องจัดให้เกิดขึ้นเพื่อการเรียนรู้ และปรับตัวของโรงเรียน ครู ผู้เรียน และกระบวนการเรียนการสอน ให้เชื่อมโยงกัน สร้างความสมดุลของชีวิตในโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

โรงเรียนน้ำดิบวิทยาคม (2554) อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน เป็นโรงเรียนมัธยมศึกษาประจำตำบล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 35 จัดการศึกษาตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โดยในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานโรงเรียนน้ำดิบวิทยาคม พ.ศ.2544 มุ่งเน้นให้ผู้เรียนสำรวจความสามารถ ความถนัด ความสนใจของตนเองและพัฒนาบุคลิกภาพส่วนตน พัฒนาความสามารถหลากหลายทักษะพื้นฐาน ด้านการเรียนรู้ ด้านการดำเนินชีวิต ให้มีความสมดุลทั้งด้านความรู้ ความคิด ความสามารถดีงาม และความรับผิดชอบต่อสังคม และในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย มุ่งเน้นเพิ่มพูนความรู้และทักษะเฉพาะด้าน มุ่งปลูกฝังความรู้ ความสามารถ และทักษะในวิทยาการและเทคโนโลยีเพื่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ นำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการศึกษาต่อและการประกอบอาชีพ สามารถเป็นผู้นำ ผู้ให้บริการชุมชน และหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานโรงเรียนน้ำดิบวิทยาคม พ.ศ. 2551 ยังมุ่งเน้นพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข มีความเป็นไทย มีศักยภาพในการศึกษาต่อและประกอบอาชีพ และสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย การอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม มีจิตสาธารณะที่มุ่งประโยชน์และสร้างสิ่งดีงามในสังคม และอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข และจากการรายงานผลการประเมินตนเอง (2554) ได้กล่าวถึงผลการประเมินคุณภาพภายนอกสถานศึกษาโดยสำนักรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (สมศ.) เมื่อ 23-25 มกราคม 2550 พบว่า ด้านคุณภาพผู้เรียนมาตรฐานที่ 4 สถานศึกษา ควรเพิ่มการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นให้มีความหลากหลายครบทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ ควรมีสื่อการเรียนการสอนที่เอื้อต่อการเรียนรู้ โดยเฉพาะสื่อ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งอาจรวบรวมเป็นศูนย์หรือแหล่งเรียนรู้ภายในสถานศึกษา เพื่อเอื้อต่อการศึกษาของผู้เรียนเป็นกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่สำคัญของโรงเรียนมาเชื่อมโยงกับการจัดการเรียนรู้ของครูผู้สอนทุกรายวิชา ทั้งนี้อาจสืบเนื่องมาจากปัจจัยที่เป็นมูลเหตุสำคัญหลายประการที่ส่งผลให้คุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนในด้านการบูรณาการยังไม่เป็นที่น่าพอใจ

จากเหตุผลและข้อมูลเบื้องต้นดังกล่าวผู้ศึกษาในฐานะมีหน้าที่เป็นบุคคลในองค์กร มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา จึงได้ศึกษาการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นตามหลักสูตร โรงเรียน น้ำดิบวิทยาคม จังหวัดลำพูนรวมทั้งปัญหาและข้อเสนอแนะ ตามกรอบแนวทางการบริหารคุณภาพของเดมมิ่ง (PDCA) เพื่อนำผลที่ได้มาพัฒนาการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นของโรงเรียน จัดการศึกษาที่ทำให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องท้องถิ่นของตน ซึ่งทำให้ผู้เรียนมีความรักความผูกพันความรู้สึกรักหวงแหนภาคภูมิใจในท้องถิ่นอันจะนำไปสู่การมีส่วนร่วม การอนุรักษ์วัฒนธรรมและการพัฒนาในท้องถิ่นของตนให้ยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาสภาพการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นตามหลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียน น้ำดิบวิทยาคม จังหวัดลำพูน
2. เพื่อศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะในการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นตามหลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนน้ำดิบวิทยาคม จังหวัดลำพูน

ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาด้านการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นตามหลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนน้ำดิบวิทยาคม จังหวัดลำพูน มีขอบเขตการศึกษาดังนี้

ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้เป็นครูและบุคลากรทางการศึกษาของโรงเรียน น้ำดิบวิทยาคม ที่ปฏิบัติหน้าที่ในปีการศึกษา 2555 คือ (1) ผู้บริหารโรงเรียน (ผู้อำนวยการ และรองผู้อำนวยการ) (2) ครูผู้สอน และ (3) คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาดังนี้มุ่งศึกษาสภาพการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นตามหลักสูตรสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ของโรงเรียนน้ำดิบวิทยาคม จังหวัดลำพูน ในการบริหารจัดการคุณภาพ P-D-C-A เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น 6 ประเภท โดยปรับปรุงจากอรพิน ภาคผล (2548) ได้แก่ (1) ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับความเชื่อและศาสนา (2) ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรม (3) ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับศิลปะพื้นบ้าน (4) ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับอาหารและผักพื้นบ้าน (5) ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม (6) ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับสมุนไพรและตำรายาพื้นบ้าน

นิยามศัพท์เฉพาะ

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาได้ให้กำหนดนิยามศัพท์ ที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ดังนี้
 ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้และประสบการณ์ทั้งหลายของชาวบ้าน ที่ใช้ในการแก้ปัญหาหรือดำเนินชีวิต โดยได้รับการถ่ายทอดสั่งสมกันมา ผ่านกระบวนการพัฒนา
 ในเขตพื้นที่บริการของโรงเรียนน้ำคิงวิทยาคม จังหวัดลำพูน

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับความเชื่อและศาสนา หมายถึง ความเชื่อในด้านคาถารักษาโรค
 หมอคู่ (หมอเมื่อ) การสืบชะตา การเข้าทรง ไก่ชนเหล่าป่าก้อย

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรม หมายถึง ประเพณีตานก๋วยสลาก
 ประเพณีปอยหลวง ประเพณีเข้ารุกขมุลกรรม การขึ้นท้าวทั้งสี่ การขอมมาคร้วทาน

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับศิลปะพื้นบ้าน หมายถึง ซอแก้วดาไหล การสื่อสารต่อกัน
 ด้วยภาษาพูด (การจ้อย) การเล่น สะล้อ ซอ ซึง การฟ้อนนกกิ่งกะลาและเต็นโต การฟ้อนยอ
 การตีกลองสะบัดชัย

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับอาหารและผักพื้นบ้าน หมายถึง ปลาต้มคองหลวงน้ำพริก
 ตาแดงข้าวแต๋นทรายขนมทองม้วนผักทองปลาต้มทำลูกกระเทียมคองน้ำพริกปลาบ้านต้นผึ้ง
 ข้าวเกรียบลำไย การทำข้าวกลิ้ง

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม หมายถึง การสานแข่งจักสานไม้ไผ่ การปั้นหม้อ
 ดินเผา การสานกระเปาะและเสื่อ การทอผ้าฝ้าย การปั้นตุ๊กตาดินเผา ผ้าฝ้ายทอมือ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับสมุนไพรและตำรายาพื้นบ้าน หมายถึง ยาสมุนไพรพื้นบ้าน
 การนวดแผนไทย การทำยาผงเหลือง การทำยาต้ม การนวดลูกประคบ ยาหม่อง ยาต้ม แขนง
 สมุนไพร การทำลูกประคบสมุนไพร ยาถิบลดไข้ (ยาแก้ไข้)

การจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง การดำเนินการจัดการคุณภาพภูมิปัญญาท้องถิ่น
 โดยใช้กรอบการจัดการคุณภาพ P-D-C-A ในการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น 6 ประเภทในเขตพื้นที่
 บริการของโรงเรียนน้ำคิงวิทยาคม จังหวัดลำพูน

การจัดการคุณภาพ P-D-C-A หมายถึง การดำเนินการปฏิบัติงานภูมิปัญญาท้องถิ่น 6
 ประเภทในเขตพื้นที่บริการของโรงเรียนน้ำคิงวิทยาคม จังหวัดลำพูน ที่เป็นระบบ เป็นการทำงาน
 ที่มีส่วนร่วมทุกคน และทุกขั้นตอนโดยแบ่งเป็น 4 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1 การวางแผน (Plan – P)

ขั้นที่ 2 การปฏิบัติตามแผน (Do – D)

ขั้นที่ 3 การตรวจสอบผลการปฏิบัติ (Check – C)

ขั้นที่ 4 การแก้ปัญหา (Act – A)

หลักสูตรสถานศึกษา หมายถึง แบบแผนหรือแนวทางของการจัดการศึกษาของโรงเรียน
น้ำดีวิทยาคม จังหวัดลำพูน ที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข มีความเป็นไทย
มีศักยภาพในการศึกษาต่อและประกอบอาชีพ มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย
การอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่มุ่งประโยชน์และสร้างสิ่งดีงามในสังคม และอยู่ร่วมกันใน
สังคมอย่างมีความสุข

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผลการศึกษาครั้งนี้สามารถนำข้อมูลไปใช้ในการปรับปรุงและพัฒนาการจัดการภูมิปัญญา
ท้องถิ่นตามหลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนน้ำดีวิทยาคม จังหวัดลำพูนได้ต่อไป